

MAALTIJD OP KOSTEN VAN DE NALATENSCHAP KAN LEIDEN TOT ZUIVERE AANVAARDING

Mr. B.J.M. Lotgerink, kandidaat-notaris bij Dirkszwaiger advocaten & notarissen, houdt zich met name bezig met het afwickelen van nalatenschappen

Op 8 april 2014 heeft het Haagse Gerechtshof een opvallend arrest gewezen, waarin werd geoordeeld dat het op kosten van de nalatenschap nuttigen van een maaltijd kan leiden tot zuivere aanvaarding.¹ Het zuiver aanvaarden van een nalatenschap heeft tot gevolg dat erfgenamen eventuele schulden van de overledene uit eigen middelen (privé) moeten voldoen indien de nalatenschap niet toereikend is. Het nuttigen van een eenvoudige maaltijd kan zodoende onbewust grote gevolgen hebben.

Een erfgenaam die het vrije beheer heeft over zijn vermogen kan na het opvallen van een nalatenschap in beginsel zijn keuze uitbrengen om de nalatenschap wel, niet óf slechts onder voorwaarden te accepteren.

ZUIVER AANVAARDEN

Ingeval van zuiver aanvaarden worden de eventuele schulden van de overledene door de erfgenamen gezamenlijk gedragen en voldaan, ook wanneer de schulden de baten van de nalatenschap overtreffen. De erfgenamen zijn dus ook met eigen middelen (privé) aansprakelijk voor het deel van de schulden dat eventueel niet uit de nalatenschap kan worden betaald.

BENEFICIAIR AANVAARDEN

Aanvaarding onder het voorrecht van boedelbeschrijving wordt in de praktijk ook wel beneficiaire aanvaarding genoemd. Dit betekent dat de erfgenamen niet met hun 'eigen' vermogen aansprakelijk zijn voor de schulden van de nalatenschap. Schuldeisers van de overledene kunnen zich dan enkel verhalen op goederen die tot de nalatenschap behoren. De nalatenschap moet bij deze wijze van aanvaarding in beginsel volgens strikte en formele regels worden afgewikkeld; de wettelijke vereffening. Op deze wettelijke vereffening wordt verderop in het artikel nader ingegaan. Deze manier van afwickelen is bewerklijker dan de zuivere aanvaarding

en brengt mede hierdoor hogere kosten met zich mee. Het beneficiair aanvaarden van een nalatenschap wordt van oudsher aanbevolen als het onduidelijk is of de schulden van de overledene de waarde van diens bezittingen zullen overtreffen dan wel indien de kans bestaat op aansprakelijkheden ter zake van een door de overledene uitgeoefend (risicovol) beroep of bedrijf.

VERWERPEN

Door verwerping komen alle aanspraken op de nalatenschap met terugwerkende kracht te vervallen: de erfgenaam die verwerpt wordt geacht nooit erfgenaam te zijn geweest. Het erfdeel van iemand die verwerpt, wordt dan bij wijze van 'plaatsvervulling' verkregen door zijn kinderen en wanneer er geen kinderen zijn, door de overige erfgenamen. Vanuit het oogpunt van estate planning kan het verwerpen van een nalatenschap een strategische keuze zijn (generation skipping). Plaatsvervulling geldt overigens in beginsel alleen in het versterferrecht. Bij testament kunnen de regels omtrent plaatsvervulling wel van overeenkomstige toepassing worden verklaard.

Voor ieder van de hiervoor genoemde mogelijkheden dient overeenkomstig art. 191, lid 1 Boek 4 Burgerlijk Wetboek (BW) een verklaring te worden afgelegd bij de griffie van de rechtbank van het sterfhuis van de overledene. De zuivere

aanvaarding van een nalatenschap vindt in de praktijk doorgaans plaats door ondertekening van een onderhandse 'verklaring van aanvaarding' op een notaris kantoor. De ondertekening van een dergelijke verklaring moet in dat geval worden gezien als een daad van aanvaarding.

DADEN VAN AANVAARDING

Een nalatenschap kan door een erfgenaam alleen beneficiair worden aanvaard of verworpen indien de betreffende erfgenaam geen daden van zuivere aanvaarding heeft verricht. In art. 192 lid 1 Boek 4 BW is hierover bepaald: 'Een erfgenaam die zich ondubbelzinnig en zonder voorbehoud als een zuiver aanvaard hebbende erfgenaam gedraagt, aanvaardt daardoor de nalatenschap zuiver, tenzij hij zijn keuze reeds eerder heeft gedaan'. Cruciaal is daarbij de vraag welke gedragingen tot een zuivere aanvaarding leiden. Uit de memorie van antwoord bij de vaststellingswet blijkt dat een erfgenaam zijn keuzemogelijkheden niet verspeelt indien men enkel daden van beheer verricht, maar welke handelingen zijn te duiden als beheren en wanneer is er sprake van beschikken?

Op grond van de wet konden in het oude erfrecht (het erfrecht zoals dat tot het jaar 2003 gold) in ieder geval niet als daden van aanvaarding worden beschouwd:

- daden betreffende de begrafenis;
- het houden van toezicht;
- daden dienende tot bewaring of om de nalatenschap bij voorraad te beheren.

Uit de literatuur en jurisprudentie volgt dat voormelde daden ook onder het huidige erfrecht niet als daden van aanvaarding worden beschouwd. De navolgende daden (niet uitputtend) worden in ieder geval wél als zodanig aangemerkt:

- beschikken over zaken, alsmede het gebruiken en trekken van vruchten van zaken (bijvoorbeeld het verkopen of in gebruik nemen van een woning die tot de nalatenschap behoort);
- leeghalen van een huurwoning, zonder dat de inboedel wordt opgeslagen;
- erkennen van een schuld van een nalatenschap;
- op consistente wijze voldoen van schulden van de nalatenschap;
- zonder voorbehoud een betalingsregeling treffen met schuldeisers van de nalatenschap;
- innen van vorderingen, alsmede het treffen van schikkingen met schuldenaren;
- meegeven van alle zaken van de nalatenschap aan de vuilnismans;
- als erfgenaam deelnemen aan de verdeling;
- instellen van rechtsvorderingen die erfgenamen toekomen.

L.C.A Verstappen geeft in het Handboek Erfrecht² enkele voorbeelden van daden welke uitdrukkelijk niet zijn aan te merken als daden van aanvaarding, te weten:

- het nemen van maatregelen van conservatoire aard;
- het doen van afstand van de huwelijksgemeenschap;
- het wegnemen van enige waardelose kledingstukken van erflater;
- het enkel uit piëteit betalen van schulden van de erflater, ook al worden de schulden uit de goederen der nalatenschap betaald, of het afgeven van legaten;
- het niet verschijnen op een dagvaarding of dat wel doen maar geen verweer voeren of zich refereren aan het oordeel van de rechter, en het niet aanwenden van een rechtsmiddel tegen een verstekvonnis;
- het verkopen van een goed der nalatenschap door een gevolmachtigde van de erflater, die niet wist van het overlijden;
- het als dochter blijven werken in de drukkerij van de vader die na zijn overlijden door de langstlevende wordt voortgezet.

RECENTE ONTWIKKELINGEN

Zoals vermeld in de inleiding heeft het Hof Den Haag op 8 april 2014 een arrest gewezen waaruit volgt dat het op kosten van een nalatenschap nuttigen van een maaltijd kan leiden tot zuivere aanvaarding. Daarnaast heeft de Hoge Raad zich in zijn arrest van 20 juni 2014 gebogen over de vraag of een nalatenschap als aanvaardt geldt, in het geval een erfgenaam ten behoeve van een nalatenschap optreedt en verweer voert in een gerechtelijke procedure.³ Hieronder volgt een korte samenvatting van de betreffende arresten, waarbij ik voor een meer inhoudelijk behandeling verwijs naar het artikel van P.J.F.M. Le Cat in het *JBN* met de titel 'Twee uitspraken over de zuivere aanvaarding van een nalatenschap'.⁴

Casus Hof Den Haag 8 april 2014

De nalatenschap van erflaatster is op 9 maart 2008 opengevallen. Later op die dag hebben twee van de drie erfgenamen, tezamen met hun partners, gegeten in een restaurant. De rekening van 119 euro hebben zij ten laste van de nalatenschap voldaan. De derde erfgenaam, die een vordering op de nalatenschap had, betoogt dat hieruit ondubbelzinnig kan worden afgeleid dat de twee erfgenamen de nalatenschap van erflaatster zuiver hebben aanvaard. Deze erfgenamen verweren zich met de stelling dat zij slechts een eenvoudige maaltijd hebben genuttigd op de dag van het overlijden, op welke dag zij de uitvaart hebben geregeld, waaronder begrepen het verzamelen van adressen, het schrijven van enveloppen, het uitzoeken van een kist en het uitzoeken en bestellen van bloemen.

Het hof is van mening dat het gezamenlijk eten bij gelegenheid van de voorbereiding van de uitvaart van erflaatster niet kan worden aangemerkt als een daad van beheer. Niet valt in te zien dat het gezamenlijk eten met hun partners kan worden aangemerkt als een beheershandeling ten behoeve van de nalatenschap. Het hof overweegt daartoe onder meer dat zoals hiervoor vermeld onder het oude erfrecht niet als een daad van aanvaarding werd beschouwd: daden inzake de begrafenis, het houden van toezicht, alsmede daden dienende tot bewaring of om de nalatenschap bij voorraad te beheren. Naar het oordeel van het hof kunnen deze daden

ook onder het huidige erfrecht niet worden aangemerkt als een daad waardoor de nalatenschap zuiver wordt aanvaard op grond van art. 192, lid 1 Boek 4 BW. Het hof komt tot de conclusie dat hoe gering het bedrag in hun ogen ook is, de erfgenamen in de casus gelden van de nalatenschap hebben verbruikt ten eigen behoeve en er aldus als heer en meester over hebben beschikt. Naar het oordeel van het hof hebben de erfgenamen de nalatenschap van erflater door hun gedragingen dan ook zuiver aanvaard. Het gevolg hiervan is dat de erfgenamen verplicht zijn om eventuele schulden van de nalatenschap krachtens art. 184, lid 2, letter a Boek 4 BW uit hun eigen vermogen te voldoen.

Casus arrest Hoge Raad 20 juni 2014

Zorgverzekeraar VGZ heeft zowel voor als na het overlijden van erflater voorschotbetalingen van het persoonsgebondenbudget (PGB) verricht. VGZ stelt nadien dat er geen dan wel onvoldoende verantwoording is afgelegd over de besteding van de betaalde voorschotbedragen en heeft het PGB op nihil bepaald en het bedrag van ruim 64.000 euro in rechte teruggevorderd. De erfgenamen worden vervolgens bij verstek veroordeeld tot het betalen van voormelde vordering. De erfgenamen komen in verzet tegen het verstekvonnis en voeren vervolgens inhoudelijk verweer. De Rechtbank Arnhem bekrachtigt het verstekvonnis en veroordeelt de erfgenamen tot betaling. Vóór het vonnis van de rechtbank, maar na het verstekvonnis hebben de erfgenamen de nalatenschap bij akte verworpen. Twee van de drie erfgenamen stellen vervolgens hoger beroep in en beroepen zich op het feit dat de nalatenschap door hen is verworpen. Het hof merkt op dat het voeren van verweer wordt aangemerkt als een daad van zuivere aanvaarding, aangezien het verweer het standpunt impliceert dat de erfgenamen aanspraak kunnen maken op de door VGZ (onverschuldigd) aan erflater betaalde bedragen en erop is gericht om als erfgenamen te kunnen (blijven) beschikken over deze bedragen. Het hof wijst de vordering van VGZ toe en veroordeelt de twee erfgenamen (zoon en dochter) ieder voor een derde 'als erfgenamen' tot terugbetaling van het bedrag. De zoon stelt hierop cassatie in.

De Hoge Raad redeneert kort samengevat als volgt: Reeds in het jaar 1968 heeft de Hoge Raad overwogen dat het afhangt van de omstandigheden van het geval of uit de gedragingen van een erfgenaam kan worden afgeleid, of hij een nalatenschap stilzwijgend zuiver heeft aanvaard. De Hoge Raad benadrukt dat de enkele omstandigheid dat een erfgenaam optreedt in een procedure, niet zonder meer kan leiden tot de conclusie dat een erfgenaam ondubbelzinnig en zonder voorbehoud heeft aanvaard. Het kan immers worden uitgelegd als een daad van beheer. De Hoge Raad is van mening dat het oordeel van het hof niet onbegrijpelijk is gemotiveerd. In dit geval gaat het om het voeren van een inhoudelijk verweer tegen een vordering, die er op is gericht om het bedrag dat de zorgverzekeraar heeft uitgekeerd te behouden. Dit kan dan ook worden aangemerkt als het 'als heer en meester' beschikken over het uitgekeerde bedrag en dit leidt dan ook tot een zuivere aanvaarding van de nalatenschap. De Hoge Raad verwerpt het beroep.

GEVOLGEN VOOR DE PRAKTIJK

A-G De Vries Lentsch-Kostense schreef in haar conclusie bij het arrest van 20 juli 2014: 'of uit een daad of gedraging de wil om zuiver te aanvaarden blijkt, is niet steeds zonder meer duidelijk. Strakke regels kunnen hier niet worden gegeven.'

Voor de praktijk betekent dit dat er door de erfgenamen na het opvallen van een nalatenschap uiterste zorgvuldigheid in acht moet worden genomen teneinde te voorkomen dat enig handelen een ongewenste zuivere aanvaarding van de nalatenschap tot gevolg zou hebben. Ten gevolge van de economische crisis neemt het aantal negatieve nalatenschappen toe. Het wordt daardoor steeds belangrijker om te weten op welke wijze een nalatenschap is aanvaard. Het eigen vermogen van een zuiver aanvaard hebbende erfgenaam vormt immers een verhaalsobject voor de schuldeisers van de nalatenschap. De vraag waarom het systeem van de beneficiare aanvaarding niet als 'basis' zou kunnen dienen wordt dan ook steeds vaker gesteld.

Op 5 februari 2014 is de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie een internetconsultatie gestart voor de Wet bescherming erfgenamen tegen onverwachte schulden. De voorgestelde regeling komt erop neer dat de kantonrechter onder omstandigheden een zuiver aanvaard hebbende erfgenaam alsnog kan ontheffen van zijn verplichting om een nalatenschapsschuld ten laste van zijn eigen vermogen te voldoen. Dit wetsvoorstel gaat dus niet uit van een beneficiare aanvaarding van rechtswege en het lijkt er dan ook niet op dat dit wetsvoorstel daadwerkelijk voldoende bescherming zal bieden aan de zuiver aanvaard hebbende erfgenaam. Deze is immers afhankelijk van het oordeel van de kantonrechter. Voor een inhoudelijke reactie op het wetsvoorstel verwijs is naar het artikel van J.W.A. Biemans in het *WPNR* met de titel 'Reactie op het concept-Wetsvoorstel bescherming erfgenamen tegen onverwachte schulden',⁵ alsmede het artikel van P. Blokland, W. Burgerhart en W.D. Kolkman, in hetzelfde *WPNR* met de titel 'Wet bescherming erfgenamen tegen onverwachte schulden: schuldeisers de klos met de 'Wet betos'.'⁶

Aangezien de zuiver aanvaard hebbende erfgenaam onder de huidige en toekomstige wetgeving niet de bescherming krijgt die hij mogelijk nodig heeft is het mogelijk verstandig om van de keuze tot beneficiare aanvaarding eerder regel dan uitzondering te maken.

Een beneficiar aanvaarde nalatenschap zal in beginsel volgens de regels van de wettelijke vereffening moeten worden afgewikkeld. Deze spelregels zijn te vinden in de artikelen 202 en verder van Boek 4 BW. Bij beneficiare aanvaarding zijn in beginsel alle erfgenamen gezamenlijk vereffenaar, welke vereffenaars onder andere moeten zorgen voor:

- het opmaken van een boedelbeschrijving;
- het ter inzage leggen van die boedelbeschrijving (bij de rechtbank of boedelnotaris);
- het oproepen van schuldeisers van de nalatenschap;
- het voldoen van de nalatenschapsschulden.

De kantonrechter kan bij een relatief eenvoudige nalatenschap welke weinig tot geen schuldeisers bevat de vereffenaar(s) vrijstellen van de verplichting tot het ter inzage leggen van een boedelbeschrijving. Het opstellen van een boedelbeschrijving blijft wel altijd verplicht.

Het komt er bij de 'lichte' vereffening in beginsel op neer dat een boedelbeschrijving moet worden gemaakt en dat schuldeisers worden ingelicht. Zodra de schuldeisers zijn betaald uit de goederen van de nalatenschap is bij de 'lichte' vereffening de vereffeningprocedure beëindigd. Naast de 'lichte' vereffening bestaat er overigens ook een 'zware' vereffening welke gevolgd zal moeten worden indien een vereffenaar door de rechter is benoemd.

De werkzaamheden ter gelegenheid van de 'lichte' vereffening kennen dus feitelijk weinig formaliteiten. Sterker nog, de werkzaamheden bij de 'lichte' vereffening zijn in wezen niet veel anders dan de normale werkzaamheden die bij iedere afwikkeling van een nalatenschap verricht moeten worden.

Op de hoofdregel dat er na beneficiaire aanvaarding een wettelijke vereffening moet plaatsvinden, zijn daarnaast in art. 202 Boek 4 BW nog drie uitzonderingen opgenomen. Indien één van de navolgende gevallen zich voordoet hoeft de nalatenschap niet overeenkomstig de wettelijke voorschriften te worden vereffend, te weten indien:

– er een executeur is, die bevoegd is om schulden van de nalatenschap te voldoen en legaten af te geven én deze kan aantonen dat de bezittingen van de nalatenschap ruimschoots toereikend zijn om de schulden van de nalatenschap te voldoen;

– een wettelijke vertegenwoordiger de nalatenschap namens die erfgenaam beneficiair heeft aanvaardt en het saldo van de nalatenschap is positief; dan kan de wettelijke vertegenwoordiger ontheffing vragen bij de kantonrechter; op basis van art. 193 Boek 4 BW is het voor deze wettelijk vertegenwoordiger namelijk niet mogelijk om de nalatenschap zuiver te aanvaarden;
– sprake is van een wettelijke verdeling als bedoeld in art. 13 Boek 4 BW en een andere erfgenaam dan de langstlevende echtgenoot heeft beneficiair aanvaard; de belangen van de eventuele schuldeisers zijn in dat geval voldoende gewaarborgd doordat de langstlevende echtgenoot aansprakelijk is tegenover schuldeisers voor de schulden van de nalatenschap.

Een juiste advisering is na het openvallen van een nalatenschap van groot belang. Een erfgenaam dient er zo spoedig mogelijk op te worden gewezen dat zijn feitelijk handelen kan leiden tot een zuivere aanvaarding van de nalatenschap. Daarnaast zal de erfgenaam bij zijn keuze, omtrent het aanvaarden van een nalatenschap, goed in ogenschouw moeten nemen dat de extra werkzaamheden die de wettelijke vereffening (mogelijk) met zich mee zullen brengen in schril contrast zullen staan met de narigheid die een eventuele uitwinning van zijn privé goederen tot gevolg zal hebben.

Informatie: lotgerink@dirkzwager.nl

1 Hof Den Haag 8 april 2014, ECLI:NL:GHDHA:2014:1799

2 L.C.A. Verstappen, Handboek Erfrecht (2011), p. 438 e.v.

3 HR 20 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:1489

4 P.J.F.M. le Cat, JBN 2015/2

5 J.W.A. Biemans, WPNR 2014, 7019, p. 446

6 W. Burgerhart, W.D. Kolkman, P. Blokland, WPNR 2014, 7019, p. 455